

Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocuğu Olan Annelerin Mutluluk Korkusu ve Aile Bütünlüğü Duygusu ile Ebeveyn Yeterlilikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Ebrar Nur TÜYLÜOĞLU¹

Esin SEZGİN²

Öz: Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu ve aile bütünlük duygusu ile ebeveyn yeterlilik arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya çocukları 2-10 yaş aralığında ve otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğu olan 384 anne katılmıştır. Çalışmada "Demografik Bilgi Formu", "Mutluluk Korkusu Ölçeği", "Çocuğu OSB Tanısı Almış Ebeveynlerde Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği" ve "Aile Bütünlük Duygusu Kısa Formu Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada Shapiro Wilk, Bağımsız Örneklem T, Anova, Spearman Korelasyon ve basit doğrusal regresyon testleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çalışan anneler aile bütünlük duygusu yüksek ve aile ilişkileri daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada annelerin üniversite mezunu olması ile anneler bakımında mükemmellikte artış göstermekte, aile bütünlük duygusunda daha fazla anlamlılık hissetmekte ve mutluluktan daha az korkmakta olduğu sonucuna varılmıştır. 7-11 yaş grubunda olan çocukların anneleri daha fazla mutluluk korkusu yaşamakta ve mevcut duruma daha fazla uyum sağlamakta olduğu sonucuna varılmıştır. Mutluluk korkusu arttıkça ebeveyn yeterliliği ve alt boyutları azalmakta olduğu ve mutluluk korkusu arttıkça aile bütünlük duygusu ve alt boyutları azalmakta olduğu sonucuna varılmıştır. Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeğini %25 yordamakta olduğu sonucuna varılmıştır. Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeğini %30 yordamakta olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, Mutluluk korkusu, Ebeveyn yeterliliği, Aile bütünlük duygusu

Examination of the Relationship Between Fear of Happiness and the Sense of Family Integrity and Parental Competence of Mothers with Children Diagnosed with Autism Spectrum Disorder

Abstract: This study aimed to examine the relationship between fear of happiness, family sense of coherence, and parental competence among mothers of children diagnosed with autism spectrum disorder (ASD). The study included 384 mothers with children aged 2-10 years diagnosed with ASD. The research utilized the "Demographic Information Form," "Fear of Happiness Scale," "Parental Competence Scale for Parents of Children Diagnosed with ASD," and "Family Sense of Coherence Short Form Scale." Statistical methods such as Shapiro-Wilk, Independent Sample T-Test, ANOVA, Spearman Correlation, and simple linear regression tests were applied. The results revealed that working mothers demonstrated a higher sense of family coherence and better family relationships. The findings also showed that mothers with a university education exhibited greater parental competence, felt a stronger sense of meaning in family coherence, and experienced less fear of happiness. It was observed that mothers of children in the 7-11 age group experienced greater fear of happiness and adapted more effectively to the current situation. The study further revealed that as fear of happiness increased, parental competence and its sub-dimensions decreased. Similarly, as fear of happiness increased, the sense of family coherence and its sub-dimensions also decreased. The Fear of Happiness Scale was found to predict 25% of the variance in the Parental Competence Scale, while the Family Sense of Coherence Scale predicted 30% of the variance in the Parental Competence Scale. Scale predicts the Parental Competence Scale by 30%.

Key Words: Autism spectrum disorder, Fear of happiness, Parental competence, Sense of family cohesion

Geliş Tarihi : 16.07.2024
Kabul Tarihi : 11.07.2024
Yayın Tarihi : 27.12.2024

¹ tebramur@gmail.com, ORCID: 0009-0007-7134-1207

² Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, esinsezgin21@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9772-9855

GİRİŞ

Aileye yeni bir bireyin gelecek olması ebeveynler için heyecan verici bir süreçtir. Ebeveynler, sağlıklı ve normal gelişim izlemekte olan bir çocuğunun olmasını beklemektedir. Fakat çocuğun sağlıklı ve normal gelişim göstermediği anlaşıldığında ebeveynlerin yaşantılarında stres ve kaygı ön planda olmaya başlamaktadır (Değirmenci, 2019). Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin normal tipik gelişimi olan çocukların annelerine göre birçok açıdan dezavantajlı olduğu görülmektedir (Duran vd., 2014). Ebeveynlerin, üstlendikleri sorumlulukların artması, yaşam şekillerinin değişmesi, yaşantılarında karşılaştığı sosyal ve ekonomik zorluklar ebeveynlerin iyilik halleri ile mutluluk düzeylerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Peker vd., 2015).

Mutluluk kavramı, bireyin kendine has iyi oluşun irdelenmesiyle ve kişinin yaşantılarını değerlendirmesi ile oluşan iyilik halidir (Demirbilek, 2021). Yapılan çalışmalarda mutluluğun bireyler için kötü sonuçlar meydana getirebileceği inancının mutluluk korkusunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Mutluluk korkusu, kişilerin yaşam doyumları ile öznel iyi oluş durumlarından etkilenmektedir (Joshnloo, 2013). Mutluluk korkusu yaşayan bireyler, mutluluk duygusunun uzun sürmeyeceğinin, kendisi için güzel geçen yaşantının sonrasında kötü olayın geleceğine inanmaktadırlar. Bu sebeple bilinçli bir şekilde mutluluktan uzak dururlar (Lambrou, 2014). Bireyin mutsuz, kaygılı olması ve psikolojik problemler yaşaması mutluluk korkusunu etkilediği görülmektedir (Bilge vd., 2014). Bireyin kendi içinde, aile içinde ve sosyal çevresinde ortaya çıkan problemlerin bireyin ve ailenin üzerinde olumsuz etkisinin olduğu görülmektedir (Canlı, 2019). Bu durum aile bütünlük duygusu kavramı üzerinde de olumsuz etki oluşturduğu görülmektedir.

Aile bütünlük kavramı, ailenin çevreyle ilgili bakış açısına ve karşılaştığı stresle, problemler ile başa çıkabilme stratejileri ile ilişkilidir (Antonovsky, 1987; akt: Çeçen 2008). Aile bütünlük duygusunun var diyebilmemiz için aile içi kuralların tutarlı ve eşit olması gereklidir. Aile bütünlük duygusu kuvvetli olması yaşanan zorluklarla savaşılabilmesi anlamına gelmektedir (Sagy ve Dotan, 2001). Ayrıca stres altında olma, yaşantılarında dayanıklılık, beklenti, hedef peşinde koşma, çaba, yaşamda seçimler gibi birçok şeyler bireyin öz yeterliliğini de etkilediği görülmektedir (Coquat, 2018). Öz yeterlilik kavramı yaşamının her alanını kapsamaktadır. Bunlardan biri de ebeveyn olarak rol almaktır. Ebeveyn yeterliliği kavramına baktığımızda ebeveynlerin becerileri ve davranışları, kişinin kendi başarı ve yeterliliği ile ilişkin olduğu olarak tanımlanmaktadır (Hess vd., 2004). Yapılan çalışmalarda eşler arası ilişkide önemli bir ölçüde etkisi olduğu görülmektedir (Ger, 2021).

Araştırmalar, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, tipik gelişim gösteren çocukların annelerine kıyasla çeşitli dezavantajlarla karşı karşıya kaldığını göstermektedir (Duran vd., 2014). Bu anneler, üstlendikleri sorumluluklar, değişen yaşam koşulları ve zorluklarla başa çıkmak zorunda kalmakta, bunun sonucunda depresyon ve kaygı düzeyleri artmaktadır (Bilge vd., 2014). Sosyal çevreden uzaklaşma, belirsizlik, çocuğun durumunu kabullenememe ve yetersizlik duygusu, bu annelerin dezavantajlarını artırmaktadır (Yıldız ve Önder, 2021). Özel gereksinimli çocuğun olumsuz davranışları, ebeveynlerde yetersizlik, stres, kaygı ve öfke gibi duyguları tetiklemekte, evlilik ilişkisini de olumsuz etkilemektedir. Bu durum, aile bütünlüğünü tehdit eder hale gelmekte; özellikle ailenin çocukla ilgili sorunları kabul edememesi veya yönetememesi halinde, stres düzeylerinin yükselmesi ve psikolojik problemlerin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmektedir (Özmen ve Çetinkaya, 2012). Tüm bu olumsuzluklar sonucunda, geleceğe dair belirsizlik ve hayal kırıklıkları annelerin mutluluk düzeylerini de olumsuz etkilemektedir (Peker vd., 2015). Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yeterliliği incelendiğinde, bu ebeveynlerin yaşantılarındaki zorluklarla başa çıkmaya çalıştıkları ve belirledikleri hedeflere ulaşma çabası gösterdikleri görülmektedir (Vural, 2021). Özel gereksinimli bir çocuk, ebeveyn yeterliliğini olumsuz etkileyebilecek pek çok faktöre sahiptir (Ainsworth vd., 2015). Çocuğun fiziksel, bilişsel, davranışsal ve finansal ihtiyaçlarına uyum sağlama çabası içinde olan ebeveynler, diğer yaşam alanlarına yeterince vakit ayıramamaktadır (Fields, 2006). Bu durum tüm aile yapısının stres düzeyini etkilemekte (Altındağ Kumaş ve Sümer, 2019) ve OSB tanılı çocukların annelerinde içselleştirilmiş damgalanma algısının, depresyon ve anksiyete belirtilerinin orta düzeyde olduğu ve yaşam kalitelerinin düşük olduğu (Öz vd., 2020) görülmektedir. Bununla beraber çocuklarının olumsuz davranışları karşısında ebeveynler kendilerini daha yetersiz hissedebilir ve bu, çocuğa yetememe düşüncesini tetikleyebilir (Ceran ve Ceylan, 2021). Özellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerini zorlu bir süreç beklemektedir. OSB'li çocukların anneleri, çocuklarının özel ihtiyaçları nedeniyle zaman zaman yetersizlik duygusuna kapılabilirler. Dil eksiklikleri, anlamlandırılmayan davranışlar, iletişim yetersizlikleri, diğer gruplara göre daha fazla davranış problemi sergilemeleri ve sosyal ayrışmalar nedeniyle ebeveyn-çocuk ilişkilerinde sorunlar yaşanmakta ve aile ilişkileri olumsuz etkilenmektedir (Hartley vd., 2016; Top, 2009). Araştırmalara göre otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların ailelerinde stres, kaygı ve depresyona yatkınlık daha yüksek oranda gözlenmektedir (Töret vd., 2014). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı alan çocukların aileleri, bilgi eksikliği ve kaynak yetersizliği

nedeniyle kaygı ve depresyon duygularıyla karşı karşıya kalmakta, bu durum eşler arası iletişimi olumsuz etkileyebilmektedir (Meadan vd., 2010). Tanı sonrası aileler, çocuk sahibi olmadan önceki hayallerini terk etmek zorunda kalmakta, yeni yaşantıya uyum sağlarken kayıp duyguları hissetmektedir (Banach vd., 2010). OSB'li çocukların uyku sorunları, kendine zarar verme, saldırganlık gibi davranışları aile uyumunu zorlaştırmakta ve ebeveynlerin yeterlilik duygusunu sarsmaktadır (Güneş, 2005; Bebko vd., 1987). Sosyal çevrede yanlış anlaşılma korkusu bazı aileleri sosyal etkinliklerden uzaklaştırırken, birçok aile, ilk çocukları OSB tanılı ise ikinci bir çocuk sahibi olmaktan çekinmektedir (Zor, 2019). OSB'li çocukların sınırlı iletişim becerileri, ebeveynlerle etkileşimi kısıtlamakta ve aile içi bağların zayıflamasına neden olabilmektedir (Adamson vd., 2001). Aileler, çocuklarının ani krizleri ve davranış sorunları nedeniyle sosyal yaşama katılımda zorlanmakta, bu durum sosyal izolasyon ve destek eksikliği ile sonuçlanmakta; artan stresle birlikte ilişkide sorunlar ortaya çıkmaktadır (Nealy vd., 2012; Özşenol vd., 2003). Aile bütünlüğü, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmeleri için kritik öneme sahiptir. Bu durum ailenin kabul edememesi, anlayamaması veya yönetememesi halinde stres düzeyleri artabilir ve psikolojik sorunlar ortaya çıkabilir (Özmen ve Çetinkaya, 2012). OSB'li çocukların bakımında yaşam boyu süren bir çaba gerekmekte olup, bu yük genellikle anneler tarafından üstlenildiği için anneler daha fazla sorun yaşamaktadır (Yıldız ve Önder, 2021). Babalar çocuk bakımına daha fazla katılım gösterdiğinde, evlilik ilişkisi de olumlu yönde etkilenmektedir. Babalar genellikle maddi sorumluluklara odaklanmakta ve annelere kıyasla daha az stres ve depresyon yaşamaktadır (Hallberg, 2014). OSB'li çocuğu olan ailelerde, çocuğun zorlayıcı davranışları ve sosyal çevre ile sınırlı etkileşim nedeniyle evlilikte gerginlik ve aile yaşamında bozulma eğilimi artmaktadır (Siah ve Tan, 2016). Otizmi çocuğu olmayan ailelere göre bu ailelerde ev işlerinin daha zayıf, evlilik mutluluğunun düşük olduğu ve boşanma oranlarının iki kat fazla olduğu gözlenmektedir (Gau vd., 2012). Bir diğer çalışmada Yavuz ve Gümüşkaya (2021) OSB olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık düzeylerinin incelenmesini ele almış ve bu ebeveynlerin çeşitli zorluklarla karşılaştığını ortaya koymuştur.

Bu araştırma, OSB tanılı çocuğu olan annelerin yaşadığı duygusal ve psikolojik zorlukları anlamak, aile bütünlüğü, ebeveyn yeterliliği ve mutluluk korkusu gibi temel değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek açısından önem taşımaktadır. OSB tanılı çocukların bakımını üstlenen anneler hem sosyal hem de psikolojik olarak karmaşık ve uzun süreli bir mücadele ile karşı karşıya kalmakta; bu durum annelerin mutluluk algısını, ebeveynlik yeterliliğini ve aile bütünlüğü duygusunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle, bu annelerin yaşadığı mutluluk korkusu, çocuklarının geleceği ve gelişimiyle ilgili sürekli endişe halinden kaynaklanmakta, bu durum aile dinamiklerini ve bireysel refahı tehdit eden ciddi bir risk faktörü oluşturmaktadır. Araştırma, OSB tanılı çocuğu olan annelerin yaşadıkları sorunları derinlemesine anlamaya olanak tanıyarak, bu ailelerin karşılaştığı zorlukların belirlenmesinde ve bu ailelere yönelik destek programlarının geliştirilmesinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Elde edilen bulgular hem aile içi dinamikleri iyileştirmek hem de ebeveynlerin psikolojik sağlıklarını desteklemek amacıyla sosyal hizmetler, psikolojik danışma ve rehberlik programlarına önemli katkılar sunabilecektir.

Amaç

OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu ve aile bütünlüğü duygusu ile ebeveyn yeterliliğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. OSB tanılı çocuğu olan annelerin demografik özellikleri (annenin öğrenim düzeyi, annenin çalışma durumu ve çocuğun yaşı) ile annelerin mutluluk korkusu düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
2. OSB tanılı çocuğu olan annelerin demografik özellikleri (annenin öğrenim düzeyi, annenin çalışma durumu ve çocuğun yaşı) ile annelerin aile bütünlüğü duygu düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
3. OSB tanılı çocuğu olan annelerin demografik özellikleri (annenin öğrenim düzeyi, annenin çalışma durumu ve çocuğun yaşı) ile annelerin ebeveyn yeterlilik düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
4. OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu ile aile bütünlüğü duygusu ve ebeveyn yeterlilik düzeyleri arasında anlamlı ilişki var mıdır?
5. OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu düzeyleri, annelerin aile bütünlüğü duygusu ve ebeveyn yeterlilik düzeylerini yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada olgu ve olayları nesnelleştirerek, gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyabilmek amaçlandığından, nicel yaklaşım uygun görülmüştür (Tekbıyık, 2014). OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu ve aile bütünlüğü duygusu ile ebeveyn yeterliliğinin arasındaki ilişkinin incelenmesi belirlemek amacı ile yapılan çalışmada nicel araştırma yaklaşımına dayalı ilişkiel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkiel tarama modelleri genellikle birden fazla değişkenlerin arasında etkileşimlerinin olup olmadığını belirlemek için kullanılır. Amaç, iki ya da daha çok sayıdaki değişkenlerin arasında birlikte değişim varlığını ya da derecesini belirlemektir (Creswell, 2013).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2016). Çalışmaya İstanbul il merkezinde rehabilitasyon merkezlerine devam eden ve OSB tanılı çocuğu olan 384 anne katılmıştır.

Araştırmaya dahil edilen ebeveynlerin ve çocuklarının sosyodemografik özelliklerinin dağılımı görülmektedir. OSB tanılı çocuğu olan annelerin %32,8'si 31-36 yaş, %32,6'sı 37 yaş ve üstü, %25,5'i 27-30 yaş, 9,1'i 26 yaş ve altı grubunda yer almaktadır. Annelerin %32,6'sı üniversite, 23,7'si lise, %21,6'sı ortaokul, %20,3'ü ilkököl, %1,8'i lisansüstü mezundur. Annelerin %70,3'ü çalışmazken, %29,7'si çalışmaktadır. Annelerin %33,3'ünün üç çocuğu, %33,1'inin tek çocuğu, %27,1'in iki çocuğu, %6,5'inin dört ve üzeri çocuğu vardır. Çocukların %62'si erkek, %38'i kızdır. Çocukların %46,9'u 4-5 yaş, %22,9'u 2-3 yaş, %22,9'u 7-11 yaş, %7,3'ü 6 yaşındadır. Çocukların %77,1'i 21-36 aylık, %16,4'ü 37-48 aylık, %3,6'sı 49- 60 aylık ve %2,9'u 7- 20 aylıkken otizm tanısı almışlardır. Algılanan gelir durumuna bakıldığında %47,1'nin gelir giderlerine eşit, 31,0'ı gelir giderden az, %21,9'u gelir giderden fazladır. Ebeveynlerin %98,4'ünün ailesinde başka özel gereksinimli bir birey bulunmamaktadır, %1,6'sının ailesinde başka özel gereksinimli bir birey bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Demografik Bilgi Formu

Çalışma grubuna dahil edilen annelerin yaşı, öğrenim düzeyi, algılanan gelir düzeyi, çalışma durumu, çocuk sayısı ve çocuğunun cinsiyetine ait bilgiler araştırmacı tarafından oluşturulan demografik bilgi formu ile elde edilmiştir.

Mutluluk Korkusu Ölçeği (MKÖ)

Yıldırım vd., (2017) tarafında geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Mutluluk Korkusu Ölçeği beş maddeden oluşmaktadır ve tek boyuttur. Ölçekten en az puan beş, en fazla 35 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması mutluluk korku düzeyinin arttığına işaret eder. Ölçek, yedili likert tipinde düzenlenmiştir. Ölçekte '1=Kesinlikle Katılmıyorum, 7=Kesinlikle Katılıyorum' olarak ifade edilir. Ölçeğin yapı geçerliği açıklayıcı faktör analizi (N = 171) ve doğrulayıcı faktör analizi (N = 171) ile incelenmiştir. Ölçeğin Türkçe formunun Cronbach alfa katsayısı 0.86 olarak saptanmıştır. Bu araştırma kapsamında annelerin vermiş oldukları cevaplara yönelik Cronbach alfa değeri .93 olarak bulunmuştur.

Çocuğu OSB Tanısı Almış Ebeveynlerde Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği (EYÖ)

Vural (2021) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan ölçek beşli Likert tipindedir. '1- çok az, 5- çok' olarak ifade edilmektedir. Ölçekten en fazla 70 en az ise 14 puan alınabilmektedir. Puan yüksek çıktıkça ebeveyn yeterliliği artmaktadır. Ölçeğin orijinalinde olduğu gibi mevcut duruma uyum sağlama ve bakımda mükemmellik adında iki alt boyut içermektedir. Ölçek, çalışma sonucunda geçerli ve güvenilir bulunmuştur (Vural, 2021). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı $\alpha = 0.89$ olarak bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında ebeveyn yeterlilik ölçeğine yönelik gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucunda ebeveyn yeterlilik alt boyutlarından mevcut duruma uyum alt boyutunda Cronbach alfa değeri .73 olarak bulunmuştur.

Aile Bütünlük Duygusu Kısa Formu (ABDÖ-K) Ölçeği

Çeçen (2007) tarafından ölçeğin kısa formu Türkçeye uyarlanmıştır ve geçerlik- güvenilirliği sağlanmıştır. 12 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin anlaşılabilirlik, yönetilebilirlik, anlamlılık üzere 3 alt faktörü bulunmaktadır. Ölçek '1 ve 7' arasında değişen yedili likert tipindedir. Yüksek alınan puanlar bireyin ailesine ilişkin bütünlük duygusunun yüksek, düşük alınan puanlar ise bireyin aile bütünlük duygusunun düşük olduğu anlamına gelmektedir (Çeçen, 2007). Ölçekten en fazla 84 en az ise 12 puan alınabilmektedir. Ölçekte '1,

2, 3, 8, 10 ve 12' numaralı maddeler negatif maddeler olmakla birlikte ters puanlama yapılmaktadır. Cronbach alfa katsayısı 80'dir. Test- tekrar test güvenirlik katsayısı .85'dir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa değerleri .82 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmacı kapsamında, formların hazırlanması ve gerekli izinlerin alınmasının ardından, İstanbul ilinde ikamet eden ve OSB tanısı almış çocukların eğitim gördüğü rehabilitasyon merkezleri ile iletişime geçilmiştir. İzin alınan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde kurum sahibi ve öğretmenlere çalışma hakkında bilgilendirme yapılmış, ölçekler tanıtıldıktan sonra veri toplama süreci başlatılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 29 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Annelerin verdikleri yanıtların normal dağılıma uyup uymadığını incelemek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Gruplar arasındaki farkların anlamlılığını belirlemek için bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Gruplar arasında anlamlı fark bulunduğu durumlarda, bu farkın büyüklüğünü ifade etmek için etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Aile Bütünlük Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için non-parametrik testlerden Spearman korelasyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca, OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu ve aile bütünlüğü duygusunun ebeveyn yeterliliğini yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla ise basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 30.01.2024 tarih ve 61351342/ Ocak 2024-18 sayısı ile izin alınmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Araştırmada OSB tanılı çocuğu olan annelere uygulanan Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği ve Aile Bütünlüğü Ölçeği ve alt boyutlarına ait betimsel değerler sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği ve Aile Bütünlüğü Ölçeği ve Alt Boyutlarına Ait Betimsel Değerler

Ölçekler	n	$\bar{X}$	Ss	Min.	Max.
Mutluluk Korkusu Ölçeği	384	14,55	7,63	5,00	35,00
Toplam Ebeveyn Yeterlilik	384	55,33	8,44	14,00	70,00
Mevcut Duruma Uyum (EYÖ)	384	14,10	3,14	4,00	20,00
Bakımda Mükemmellik (EYÖ)	384	41,23	6,06	10,00	50,00
Toplam Aile Bütünlüğü	384	58,56	11,65	25,00	82,00
Yönetilebilirlik (ABDÖ-K)	384	22,70	5,10	8,00	33,00
Anlaşılabilirlik (ABDÖ-K)	384	22,29	4,17	9,00	28,00
Anlamlılık (ABDÖ-K)	384	13,57	4,06	3,00	21,00

Tablo 1'de Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği ve Aile Bütünlüğü Ölçeği ile ilgili betimleyici istatistikler ve bu ölçeklerin alt boyutlarına ait değerler sunulmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Mutluluk Korkusu Ölçeği puanı ($\bar{X}=14,55$), Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği toplam puanı ($\bar{X}=55,33$), Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği alt boyutlarından Mevcut Duruma Uyum ($\bar{X}=14,10$) ve Bakımda Mükemmellik ($\bar{X}=41,23$), Aile Bütünlüğü Ölçeği toplam puanı ($\bar{X}=58,56$), Aile Bütünlüğü Ölçeği alt boyutlarından Yönetilebilirlik ($\bar{X}=22,70$), Anlaşılabilirlik ($\bar{X}=22,29$) ve Anlamlılık ($\bar{X}=13,57$) olarak tespit edilmiştir. OSB tanılı çocuğu olan annenin çalışma durumuna göre Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutları, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

OSB Tanılı Çocuğu Olan Annenin Çalışma Durumuna Göre Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutları, Aile Bütünlük Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi ile Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Anne Çalışma	n	$\bar{X}$	Ss	t	t Testi sd	p	Etki büyüklüğü (η^2)
Mutluluk Korkusu Ölçeği	Çalışan	91	14,71	9,28				
	Çalışmayan	293	14,50	7,06	0,20	382	.84	-
Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği (EYÖ)	Çalışan	91	57,68	8,93				
	Çalışmayan	293	54,60	8,16	3,08	382	.00	8,35
Mevcut duruma uyum (EYÖ)	Çalışan	91	15,00	3,22				
	Çalışmayan	293	13,81	3,07	3,17	382	.00	3,11
Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (ABDÖ)	Çalışan	91	60,81	12,70				
	Çalışmayan	293	57,86	11,74	2,12	382	.04	11,60
Yönetilebilirlik (ABDÖ-K)	Çalışan	91	23,85	5,46				
	Çalışmayan	293	22,35	4,94	2,46	382	.01	5,07
Anlaşılabilirlik (ABDÖ-K)	Çalışan	91	22,28	4,63				
	Çalışmayan	293	22,29	4,02	-0,09	382	.99	-
Anlamlılık (ABDÖ-K)	Çalışan	91	14,68	3,61				
	Çalışmayan	293	13,22	4,13	3,24	382	.00	4,01
Mann Whitney U Testi Sonuçları								
Ölçekler ve Alt Boyutlar	Çalışma durumu	n	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p		
Bakımda Mükemmellik (EYÖ)	Çalışan	91	229,60	20893,50				
	Çalışmayan	293	180,98	53026,50	9955,50	<.001		

Tablo 2’de OSB tanılı çocuğu olan annelerin çalışma durumuna göre Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği ve alt boyutları ile Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin ortalamalar ve Bağımsız Örneklem t testi sonuçları görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi OSB tanılı çocuğu olan annelerin çalışma durumlarına göre Mutluluk Korkusu Ölçeğinde ve Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği alt boyutlarından Anlaşılabilirlik alt boyutunda anlamlı farklılık bulunamamıştır. Annelerin çalışma durumuna göre Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği’nin tamamında [t(382)=3,08; p<.005] anlamlı farklılık bulunmuştur. Alt boyutlardan Mevcut Duruma Uyum [t(382)=3,17; p<.005], Bakımda Mükemmellik [t(382)=2,63; p<.001], Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği genelinde [t(382)=2,12; p<.005] ve Bakımda Mükemmellik alt boyutlarından Yönetilebilirlik [t(382)=2,46; p<.005] ve Anlamlılık [t(382)=3,24; p<.005] alt boyutlarında da anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Tabloya göre, Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği’nin genelinde çalışan annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =57,68), çalışmayan annelerin ortalamasından ($\bar{X}$ =54,60) daha yüksektir. Bu bulgu, çalışan annelerin ebeveyn yeterliliğini daha yüksek algıladıklarını göstermektedir. Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği’nin Mevcut Duruma Uyum alt boyutunda çalışan annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =15,00), çalışmayan annelerin aritmetik ortalamasından ($\bar{X}$ =13,81) daha yüksektir. Aile Bütünlüğü Ölçeği genelinde çalışan annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =60,81), çalışmayan annelere ($\bar{X}$ =57,86) göre yüksektir. Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği’nin Yönetilebilirlik alt boyutunda çalışan annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =23,85), çalışmayan annelere ($\bar{X}$ =22,35) göre daha yüksek bulunmuştur. Anlamlılık alt boyutunda ise çalışan annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =14,68), çalışmayan annelerin ortalamasından ($\bar{X}$ =13,22) daha yüksektir. Bu sonuçlar, çalışan annelerin aile bütünlük duygusunu daha yoğun algıladıklarını, aile ilişkilerini daha yönetilebilir ve anlamlı bulduklarını göstermektedir. Ayrıca, Bakımda Mükemmellik alt boyutunda çalışan annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =42,68), çalışmayan annelerden ($\bar{X}$ =40,78) daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgular, çalışan annelerin ebeveyn yeterliliğinde, mevcut duruma uyum sağlamada ve bakımda mükemmellikte çalışmayan annelere kıyasla daha yüksek bir performans sergilediklerini göstermektedir. OSB tanılı çocuğu olan annelerin öğrenim durumlarına göre Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutları, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

OSB Tanılı Çocuğu Olan Annelerin Öğrenim Durumuna Göre Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutları, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin ANOVA ve Kruskal Wallis Test Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Betimsel İstatistik				ANOVA ve Post Hoc Test Sonuçları							
	Öğrenim durumu	n	$\bar{X}$	Ss	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark	Etki büyüklüğü (η^2)
Mutluluk Korkusu Ölçeği	İlkokul ¹	78	14,60	5,90	Gruplar arası Gruplar içi Toplam	2162,27	4	540,569	10,17	.00	1-4 2-4 3-4	.10
	Ortaokul ²	83	15,96	10,29		20136,58	379	53,131				
	Lise ³	91	17,31	7,34		22298,85	383					
	Üniversite ⁴	125	11,41	5,55								
	Lisansüstü ⁵	7	17,71	17,71								
Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği (EYÖ)	İlkokul ¹	78	53,05	8,45	Gruplar arası Gruplar içi Toplam	2130,29	4	532,57	8,03	.00	1-4 2-3 3-4	.08
	Ortaokul ²	83	56,17	6,55		25136,36	379	66,32				
	Lise ³	91	52,57	9,18		27266,66	383					
	Üniversite ⁴	125	58,02	8,14								
	Lisansüstü ⁵	7	58,43	7,25								
Mevcut Duruma Uyum (EYÖ)	İlkokul ¹	78	13,96	2,66	Gruplar arası Gruplar içi Toplam	386,63	4	96,66	10,77	.00	1-3 2-3 3-4	.10
	Ortaokul ²	83	15,25	2,91		3402,81	379	8,98				
	Lise ³	91	12,46	3,34		3789,43	383					
	Üniversite ⁴	125	14,59	3,04								
	Lisansüstü ⁵	7	14,28	1,25								
Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (ABDÖ)	İlkokul ¹	78	55,99	11,39	Gruplar arası Gruplar içi Toplam	3725,07	4	931,27	7,31	.00	1-4 2-4 3-4	.07
	Ortaokul ²	83	55,60	12,70		48279,43	379	127,39				
	Lise ³	91	57,37	12,14		52004,50	383					
	Üniversite ⁴	125	62,67	9,62								
	Lisansüstü ⁵	7	64,43	7,25								
Yönetilebilirlik (ABDÖ-K)	İlkokul ¹	78	21,91	4,75	Gruplar arası Gruplar içi Toplam	769,24	4	192,31	7,92	.00	1-4 2-3 2-4 2-5	.08
	Ortaokul ²	83	20,70	5,49		9200,92	379	24,28				
	Lise ³	91	22,90	5,18		9970,16	383					
	Üniversite ⁴	125	24,15	4,46								
	Lisansüstü ⁵	7	26,86	4,18								

Tablo 3 (devamı)

Anlaşılabilirlik (ABDÖ-K)	İlkokul ¹	78	22,64	4,31	Gruplar arası	161,50	4	40,37	2,35	.05	-	-			
	Ortaokul ²	83	21,90	4,49		Gruplar içi	6503,41	379					17,16		
	Lise ³	91	21,36	4,29											
	Üniversite ⁴	125	22,94	3,69											
	Lisansüstü ⁵	7	23,43	3,60											
					Toplam	6694,91	383	17,16							
Anlamlılık (ABDÖ-K)	İlkokul ¹	78	11,44	4,08	Gruplar arası	910,80	4	227,70	16,01	.00	1-3	1-4	2-4	3-4	
	Ortaokul ²	83	13,00	4,78		Gruplar içi	5391,31	379							14,22
	Lise ³	91	13,11	3,67											
	Üniversite ⁴	125	15,58	2,86											
	Lisansüstü ⁵	7	14,14	0,38											
					Toplam	6302,10	383	14,22	.14						

Kruskal Wallis Test Sonuçları

Alt boyut	Öğrenim durumu	n	Sıralar ortalaması	χ^2	df	p	Anlamlı fark	Etki büyüklüğü (η^2)
Bakımda Mükemmellik (EYÖ)	İlkokul ¹	78	148,24	51,12	4	<.001	1-4	.28
	Ortaokul ²	83	172,39				1-5	
	Lise ³	91	169,84				2-4	
	Üniversite ⁴	125	245,79				2-5	
	Lisansüstü ⁵	7	267,00				3-4	
							3-5	

Tablo 3'te OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin anne öğrenim durumuna göre Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik ölçeği ve alt boyutları, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin ortalamalar ve ANOVA ve Kruskal Wallis test sonuçları görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi OSB tanılı çocuğun anne öğrenim durumuna göre Mutluluk Korkusu ölçeğinde yüksek etki düzeyinde anlamlı farklılık bulunmuştur ($F=10,17$; $p<.001$; etki büyüklüğü=.10). Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Bonferroni ve Kruskal Wallis test sonuçları incelenmiştir. Mutluluk Korkusu Ölçeği'nde üniversite mezunu olan annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}=11,41$), ilkokul mezunu olan annelerin ($\bar{X}=14,60$), ortaokul mezunu olan annelerin ($\bar{X}=15,96$) ve lise mezunu olan annelerin ($\bar{X}=17,31$) aritmetik ortalamasından düşük bulunmuştur. Yani ailede annenin üniversite mezunu olması mutluluktan daha az korkmayı beraberinde getirmektedir. Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin tamamında yüksek etki düzeyinde ($F=8,03$; $p<.001$; etki büyüklüğü=.08), mevcut duruma uyum alt boyutunda yüksek etki düzeyinde ($F=10,77$; $p<.001$; etki büyüklüğü .10) ve bakımda mükemmellik alt boyutunda yüksek etki düzeyinde anlamlı farklılık bulunmuştur ($\chi^2=51,12$; $p<.001$; etki büyüklüğü: .28). Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği genelinde, üniversite mezunu annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}=58,02$), ilkokul ($\bar{X}=53,05$) ve lise mezunu annelerin ($\bar{X}=52,57$) ortalamalarından yüksektir. Ortaokul mezunu anneler ($\bar{X}=56,17$) ise lise mezunu annelere ($\bar{X}=52,57$) göre daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Bu durum, üniversite ve ortaokul mezunu annelerin ebeveyn yeterliliğinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Mevcut Duruma Uyum alt boyutunda ise lise mezunu anneler ($\bar{X}=12,46$), diğer eğitim seviyelerindeki annelere göre daha düşük bir ortalamaya sahiptir. Bu bulgu, ortaokul mezunu annelerin mevcut duruma uyum sağlamada daha fazla zorlandığını işaret etmektedir. Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği genelinde yüksek etki düzeyinde anlamlı bir farklılık ($F=7,31$; $p<.001$; etki büyüklüğü=.07) tespit edilmiştir. Yönetilebilirlik ($F=7,92$; $p<.001$; etki büyüklüğü=.08) ve Anlamlılık ($F=16,01$; $p<.001$; etki büyüklüğü=.14) alt boyutlarında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur, ancak Anlaşılabilirlik alt boyutunda anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>.05$). Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamında üniversite mezunu anneler ($\bar{X}=62,67$), diğer tüm eğitim seviyelerindeki annelere göre daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Bu durum, üniversite mezunu annelerin aile bütünlük duygusunun daha fazla olduğunu göstermektedir. Yönetilebilirlik alt boyutunda, üniversite mezunu annelerin ortalaması ($\bar{X}=24,15$), diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksektir. Ortaokul mezunu anneler ($\bar{X}=20,70$), lise mezunu ($\bar{X}=22,90$) ve lisansüstü mezunu annelere ($\bar{X}=26,86$) kıyasla daha düşük bir yönetsel yeterlik algısına sahiptir. Bu sonuç, üniversite mezunu annelerin aile içi ilişkileri daha yönetilebilir gördüğünü, ortaokul mezunu annelerin ise yönetim becerilerinde zorluk yaşadığını ortaya koymaktadır. Anlamlılık alt boyutunda üniversite mezunu annelerin aritmetik ortalaması ($\bar{X}=15,58$), diğer eğitim seviyelerindeki annelerden daha yüksek bulunmuştur. İlkokul mezunu anneler ($\bar{X}=11,44$) en düşük anlamlılık algısına sahipken, üniversite mezunu anneler bu boyutta en yüksek algıya sahiptir. Bu durum, annenin eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte aile ilişkilerini daha anlamlı bulma eğiliminin arttığını göstermektedir. Bakımda Mükemmellik alt boyutunda, üniversite mezunu annelerin sıra ortalaması ($\bar{X}=245,79$), diğer tüm eğitim seviyelerindeki annelerden yüksektir. Lisansüstü mezun anneler ($\bar{X}=267,00$) ise en yüksek sıraya sahiptir. Bu bulgu, annenin üniversite veya lisansüstü mezunu olmasının bakımda mükemmellik algısını desteklediğini ortaya koymaktadır. OSB tanılı çocuğun yaşına göre Annelerin Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutları, Aile Bütünlüğü Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

OSB Tanılı Çocuğun Yaşına Göre Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutları, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin ANOVA ve Kruskal Wallis Test Sonuçları

Betimsel İstatistik					ANOVA ve Post Hoc Test Sonuçları							
Ölçekler ve Alt Boyutlar	Çocuğun Yaşı	n	X	ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark	Etki Büyüklüğü(η^2)
Mutluluk Korkusu Ölçeği	2-3 yaş ¹	88	15,26	9,81	Gruplar arası	745,30	3	248,43	4,38	.01	3-4	.03
	4-5 yaş ²	180	13,81	6,12								
	6 yaş ³	28	11,29	4,93	Gruplar içi	21553,55	380	56,72				
	7-11 yaş ⁴	88	16,41	8,17								

Tablo 4 (devamı)

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Çocuğun yaşı	n	X	ss	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark	Etki büyüklüğü (η ²)
Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği (EYÖ)	2-3 yaş ¹	88	55,24	8,52	Gruplar	60,64	3	20,21				
	4-5 yaş ²	180	55,01	8,87	arası							
	6 yaş ³	28	56,21	5,77	Gruplar	27206,02	380	71,60	0,28	.84		
	7-11 yaş ⁴	88	55,79	8,23	içi	27266,66	383					
					Toplam							
Mevcut Duruma Uyum (EYÖ)	2-3 yaş ¹	88	13,69	2,84	Gruplar	79,69	3	26,56				
	4-5 yaş ²	180	13,87	3,33	arası							
	6 yaş ³	28	14,32	2,24	Gruplar	3709,75	380	9,76	2,72	.04	1-4	.02
	7-11 yaş ⁴	88	14,89	3,19	içi	3789,43	383					
					Toplam							
Toplam Aile Bütünlük Ölçeği (ABDÖ)	2-3 yaş ¹	88	55,60	10,31	Gruplar	2137,68	3	712,56				
	4-5 yaş ²	180	60,62	10,96	arası							
	6 yaş ³	28	61,29	7,29	Gruplar	49866,82	380	131,23	5,43	.00	1-2	.04
	7-11 yaş ⁴	88	56,44	14,26	içi	52004,50	383				2-4	
					Toplam							
Yönetilebilirlik (ABDÖ-K)	2-3 yaş ¹	88	21,75	5,19	Gruplar	105,46	3	35,15				
	4-5 yaş ²	180	23,04	4,55	arası							
	6 yaş ³	28	22,82	3,97	Gruplar	9864,69	380	25,96	1,35	.26		
	7-11 yaş ⁴	88	22,92	6,24	içi	9970,16	383					
					Toplam							

Betimsel istatistik					ANOVA ve Post Hoc Test Sonuçları							
Ölçekler ve Alt Boyutlar	Çocuğun yaşı	n	X	ss	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark	Etki büyüklüğü (η ²)
Anlaşılabilirlik (ABDÖ-K)	2-3 yaş ¹	88	20,94	3,52	Gruplar	307,44	3	102,48				
	4-5 yaş ²	180	23,09	3,75	arası							
	6 yaş ³	28	22,93	3,35	Gruplar	6357,47	380	16,73	6,13	.00	1-2	.05
	7-11 yaş ⁴	88	21,80	5,31	içi	6664,91	383					
					Toplam							
Anlamlılık (ABDÖ-K)	2-3 yaş ¹	88	12,91	3,48	Gruplar	597,43	3	199,14			1-2	
	4-5 yaş ²	180	14,49	3,86	arası						1-3	
	6 yaş ³	28	15,54	2,64	Gruplar	5704,67	380	15,01	13,26	.00	2-4	.10
	7-11 yaş ⁴	88	11,73"	4,54	içi	6302,10	383				3-4	
					Toplam							

Kruskal Wallis Test Sonuçları									
Ölçekler ve Alt Boyutlar	Çocuğun yaşı	n	Sıralar ortalaması	x ²	df	p	Anlamlı fark	Etki büyüklüğü(η ²)	
Bakımda Mükemmellik (EYÖ)	2-3 yaş ¹	88	192,90						
	4-5 yaş ²	180	195,36						
	6 yaş ³	28	196,20	0,55	3	.91	-	-	
	7-11 yaş ⁴	88	185,07						

Tablo 4'te OSB tanılı çocuğun yaşı ile Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutları, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin ortalamalar ile ANOVA test sonuçları görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi çocuğun yaşı ile Mutluluk Korkusu Ölçeği arasında anlamlı farklılık bulunmuştur (F=4,38; p<.05). 7-11 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =16,41), 6 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalamasından ($\bar{X}$ =11,29) yüksektir. Yani 7-11 yaş grubunda olan çocukların anneleri daha fazla mutluluk korkusu yaşamaktadır. OSB tanılı çocuğun yaşına göre Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin tamamında ve Bakımda Mükemmellik alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmazken (p>.05), Mevcut duruma uyum alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur (F=2,72; p<.05). Mevcut duruma uyum alt boyutunda 7-11 yaş grubunda bulunan çocukların aritmetik ortalaması ($\bar{X}$ =14,89), 2-3 yaş grubunda bulunan çocukların aritmetik ortalamasından ($\bar{X}$ =13,69) yüksektir. Bir başka ifadeyle 7-11 yaş grubunda bulunan çocukların annelerin mevcut duruma daha fazla uyum sağlamaktadır. Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamında (F=5,43; p<.05); Anlaşılabilirlik alt boyutunda (F=6,13; p<.001), Anlamlılık alt boyutunda (F=13,26; p<.001) anlamlı farklılık bulunurken, Yönetilebilirlik alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmamıştır (p>.05). Aile Bütünlük Ölçeği'nin tamamında 4-5 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalamaları ($\bar{X}$ =60,62), 2-3 yaş grubu ($\bar{X}$ =55,60) ve 7-11

yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalamasından ($\bar{X}=56,44$) yüksektir. Anlaşılabilirlik alt boyutunda 4-5 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalamaları ($\bar{X}=23,09$) 2-3 yaş grubu olan çocukların aritmetik ortalamasından ($\bar{X}=20,94$) yüksektir. Anlamlılık alt boyutunda 2-3 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalamaları ($\bar{X}=12,91$), 4-5 yaş grubunda olan ($\bar{X}=14,49$) ve 6 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalamasından ($\bar{X}=15,54$) yüksek, 7-11 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalaması ($\bar{X}=11,73$), 4-5 yaş grubunda olan ($\bar{X}=14,49$) ve 6 yaş grubunda olan çocukların aritmetik ortalamasından ($\bar{X}=15,54$) düşüktür. Bir başka ifadeyle 4-5 yaş grubunda çocuğu olan annelerin aile bütünlük duygusu, anlamlılık ve anlaşılabilirlik oranları daha yüksek iken, 7-11 yaş grubunda olan çocukların annelerinin anlamlılık düzeylerinin düşük olduğu ifade edilebilir. Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutları, Aile Bütünlüğü Ölçeği ve alt boyutları arasındaki sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutları ile Aile Bütünlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki Spearman Korelasyon Analiz Sonuçları

Mutluluk Korkusu Ölçeği ile Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutları ve Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Analizler							
Ölçek	Toplam Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği	Mevcut Duruma Uyum (EYÖ)	Bakımda Mükemmellik (EYÖ)	Toplam Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği	Yönetilebilirlik (ABDÖ-K)	Anlaşılabilirlik (ABDÖ-K)	Anlamlılık (ABDÖ-K)
Mutluluk Korkusu Ölçeği	r=-50 p<.001	r=-47 p<.001	r=-44 p<.001	r=-63 p<.001	r=-51 p<.001	r=-56 p<.001	r=-58 p<.001
Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutları ile Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Analizler							
Ölçek ve Alt Boyutlar	Toplam Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği		Yönetilebilirlik	Anlaşılabilirlik	Anlamlılık		
Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği (EYÖ)	r=.55 p>.001		r=.44 p>.001	r=.49 p<.001	r=.51 p<.001		
Mevcut Duruma Uyum (EYÖ)	r=.50 p<.001		r=.40 p<.001	r=.44 p<.001	r=.40 p<.001		
Bakımda mükemmellik (EYÖ)	r=.51 p<.001		r=.40 p<.001	r=.45 p<.001	r=.50 p<.001		

Tablo 5'te Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutları ile Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin Spearman korelasyon analiz sonuçları görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi Mutluluk Korkusu Ölçeği ile Toplam Ebeveynlik Ölçeği'nin tamamında negatif orta düzeyde ($r=-.50$; $p<.001$), mevcut duruma uyum alt boyutunda negatif orta düzeyde ($r=-.47$; $p<.001$), bakımda mükemmellik alt boyutunda negatif orta yönde ($r=-.44$; $p<.001$) anlamlı ilişki bulunmuştur. Yani mutluluk korkusu arttıkça ebeveyn yeterliliği, mevcut duruma uyum ve bakımda mükemmellik azalmaktadır. Mutluluk Korkusu Ölçeği ile Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamında negatif yönde orta düzeyde ($r=-.63$; $p<.001$), yönetilebilirlik alt boyutunda negatif yönde orta düzeyde ($r=-.51$; $p<.001$), anlaşılabilirlik alt boyutunda negatif yönde güçlü ($r=-.56$; $p<.001$) ve anlamlılık alt boyutunda negatif yönde güçlü düzeyde ($r=-.58$; $p<.001$) ilişki bulunmuştur. Yani mutluluk korkusu arttıkça aile bütünlük duygusu, yönetilebilirlik, anlaşılabilirlik ve anlamlılık azalmaktadır. Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin tamamı ile Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamında ve yönetilebilirlik alt boyutunda anlamlı ilişki yokken ($p>.001$); anlaşılabilirlik alt boyutunda pozitif yönde orta düzeyde ($r=.49$; $p<.001$) ve anlamlılık alt boyutunda pozitif yönde orta düzeyde ($r=.51$; $p<.001$) anlamlı ilişki bulunmuştur. Yani ebeveyn yeterliliği arttıkça anlaşılabilirlik ve anlamlılık da artmaktadır. Ebeveyn yeterliliği alt boyutlarından Mevcut duruma uyum alt boyutu ile Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamında pozitif yönde orta derecede ($r=.50$; $p<.001$); yönetilebilirlik alt boyutu ile pozitif yönde orta derecede ($r=.40$; $p<.001$), anlaşılabilirlik alt boyutu ile pozitif yönde orta derecede ($r=.44$; $p<.001$) ve anlamlılık alt boyutu ile pozitif yönde orta derecede anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.50$; $p<.001$). Bir başka ifadeyle annelerin mevcut duruma uyum yetenekleri arttıkça, aile bütünlük duygusu, yönetilebilirlik, anlaşılabilirlik ve anlamlılık özellikleri de artmaktadır. Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin alt boyutlarından bakımda mükemmellik alt boyutu ile Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamı arasında pozitif yönde orta derecede ($r=.51$, $P<.001$), yönetilebilirlik alt boyutu ile pozitif yönde orta derecede ($r=.40$; $p<.001$), anlaşılabilirlik alt boyutu ile pozitif yönde orta derecede ($r=.45$; $p<.001$) ve anlamlılık alt boyutu ile pozitif yönde ve orta derecede anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.50$; $p<.001$). Yani annelerin bakımda

mükemmellik yetenekleri arttıkça, aile bütünlük duygusu, yönetilebilirlik, anlamlılık ve anlaşılabilirlik yetenekleri de artmaktadır.

OSB olan çocuğu olan annelerin mutluluk korkusunun ve aile bütünlüğü duygusunun ebeveyn yeterliliğini yordayıp yordamadığını belirlemek için öncelikle ölçeklerin regresyon analizine uygun olup olmadıkları incelenmiştir. Bu kapsamda Ebeveyn Yeterliliği ölçeğinden Bakımda Mükemmellik alt boyutunun normal dağılıma sahip olmadığı görülmüştür. Regresyon analizindeki en önemli şartlardan birinin normal dağılım olduğu ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2016). Bu nedenle Bakımda Mükemmellik boyutu analiz dışında bırakılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

OSB Tanılı Çocuğu Olan Annelerin Mutluluk Korkusu Ölçeği ve Aile Bütünlüğü Ölçeği ve Alt Boyut Sonuçları ile Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği ve Alt Boyutlarına Ait Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Mutluluk Korkusu Ölçeği- Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon							
Değişken	B	Standart hata	β	t	p		
Mutluluk Korkusu	Sabit	37,45	2,33	-	16,10	<.001	
	Mevcut						
	duruma uyum	-0,49	0,20	-0,20	-2,53	.01	
	Toplam Ebeveyn Yeterlilik	-0,29	0,07	-0,32	-3,95	<.001	
	R=0,50				F (2, 381) =63,91		
	R ² =0,25				p<.001		
Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve Alt Boyutları ile Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon							
	Sabit	17,61	3,44	-	5,12	<.001	
Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği	Mevcut						
	duruma uyum	0,24	0,29	0,06	0,84	.40	
	Toplam Ebeveyn Yeterlilik	0,68	0,11	0,49	6,30	<.001	
		R=0,55				F (2, 381) = 81,35	
	R ² =0,30				p<.001		
Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği Yönetilebilirlik Alt Boyutu	Sabit	8,73	1,61	-	5,42	<.001	
	Mevcut						
	duruma uyum	0,21	0,13	0,13	1,55	.12	
	Toplam Ebeveyn Yeterlilik	0,20	0,50	0,33	3,95	<.001	
	R=0,44				F (2, 381) = 46,53		
	R ² =0,20				p<.001		
Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği Anlaşılabilirlik Alt Boyutu	Sabit	9,27	1,28	-	7,26	<.001	
	Mevcut						
	duruma uyum	0,14	0,11	0,12	1,32	.19	
	Toplam Ebeveyn Yeterlilik	0,20	0,04	0,40	4,98	<.001	
	R=0,50				F (2, 381) = 62,07		
	R ² =0,25				p<.001		
Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği Anlamlılık Alt Boyutu	Sabit	-0,33	1,23	-	-0,32	.75	
	Mevcut						
	duruma uyum	-0,11	0,10	-0,08	-1,06	.29	
	Toplam Ebeveyn Yeterlilik	0,28	0,04	0,58	7,30	<.001	
	R=0,51				F (2, 381) = 68,38		
	R ² =0,26				p<.001		

Tablo 6'da OSB tanılı çocuğun annelerinin Mutluluk Korkusu Ölçeği, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt Boyutları ile Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin basit doğrusal regresyon sonuçları görülmektedir.

Tabloda da görüldüğü gibi, Mutluluk Korkusu Ölçeği ve Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı orta düzeyde ve pozitif yönde ilişki bulunmuştur ($R=0,50$; $R^2=0,25$; $p<.001$). Mutluluk Korkusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin %25'ini açıklamaktadır. Bir başka ifadeyle mutluluk korkusu ile ebeveyn yeterlilik birbirini yordamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin görece önem sırası Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin tamamı ile mevcut duruma uyum şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise Mutluluk Korkusu Ölçeği'nin Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği'nin tamamını ve mevcut duruma uyum üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır. Tabloda Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ve alt boyutları ile Ebeveyn Yeterliliği Ölçeği ve alt boyutları arasındaki regresyon sonuçları incelendiğinde, Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği ile pozitif yönde güçlü bir ilişki ($R=0,55$; $R^2=0,30$; $p<.001$); Yönetilebilirlik alt boyutu ile pozitif yönde orta bir ilişki ($R=0,44$; $R^2=0,20$; $p<.001$); Anlaşılabilirlik alt boyutu ile pozitif yönde orta bir ilişki ($R=0,50$; $R^2=0,25$; $p<.001$) ve Anlamlılık alt boyutu ile pozitif yönde orta bir ilişki bulunmuştur ($R=0,51$; $R^2=0,26$; $p<.001$). Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamı Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin %30'unu, Yönetilebilirlik alt boyutu %20'sini, Anlaşılabilirlik alt boyutu %25'ini, Anlamlılık alt boyutu ise %26'sını açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin görece önem sırası Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin tamamında Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin tamamı ile Mevcut Duruma Uyum; Yönetilebilirlik alt boyutunda Ebeveyn Yeterliliğinin tamamı ile Mevcut Duruma Uyum, Anlaşılabilirlik alt boyutunda Ebeveyn Yeterliliğinin tamamı ile Mevcut Duruma Uyum ve Anlamlılık alt boyutunda Ebeveyn Yeterliliğinin tamamı ile Mevcut Duruma Uyum şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği, Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği'nin tamamı üzerinde anlamlı bir yordayıcı iken, mevcut duruma uyumun aile bütünlük duygusu üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir. Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'nin alt boyutları açısından bakıldığında da benzer şekilde ebeveyn yeterliliğinin tamamını yordamakta, ancak mevcut duruma uyum üzerinde bir etkisinin olmadığı da görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu araştırmada, OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu, aile bütünlüğü ve ebeveyn yeterlilikleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca, elde edilen bulguların anlamlılığının yanı sıra, etki büyüklükleri de değerlendirilmiştir.

Annelerin çalışma durumları değişkeni açısından, mutluluk korkusu ve aile bütünlük duygusu ölçeği alt boyutlarından Anlaşılabilirlik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bununla birlikte, çalışan anneler ebeveyn yeterliliğinde, mevcut duruma uyum sağlamada ve bakımda mükemmellikte çalışmayan annelere göre daha yüksek performans sergilemektedirler ($\eta^2 = 0,08$). Bu durum, çalışan annelerin sosyoekonomik katkılarının yanı sıra, kendi bireysel alanlarını oluşturabilme fırsatına sahip olmalarının pozitif etkilerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, çalışan annelerin aile bütünlük duygusunun daha yüksek olduğu ve aile ilişkilerini daha yönetilebilir ve anlamlı buldukları saptanmıştır ($\eta^2 = 0,11$). Çengelci (2009) de çalışmasında, çalışmayan annelerin engelli çocuğu olmanın yarattığı tükenmişlikten daha fazla etkilendiğini, çalışan annelerde ise bu etkinin daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, annenin ev dışında kendine ait bir zaman yaratmasının olumlu etkiler sağladığını düşündürmektedir. Ayrıca, annenin çalışması ailenin sosyoekonomik düzeyine katkıda bulunarak çocuğunun eğitim ve bakım ihtiyaçlarını daha iyi karşılamasını sağlamak ve bu da ebeveyn yeterliliğini olumlu yönde etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda, çalışmayan annelerin çalışan annelere göre daha fazla kaygı duydukları görülmektedir (Türkoğlu, 2001). Bunun yanı sıra, annenin çalışma durumu ile kaygı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Bebko vd., 1987). Bu konuda farklı sonuçlar göz önüne alındığında, annenin çalışma durumunun kaygı üzerindeki etkisinde bireysel özelliklerin ve iş ortamının etkili olduğu düşünülmektedir.

Annelerin öğrenim durumu değişkeni açısından mutluluk korkusu düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Araştırmada, öğrenim düzeyi arttıkça mutluluk korkusunun azaldığı ($\eta^2 = 0,10$) ve ebeveyn yeterlilik algısının yükseldiği ($\eta^2 = 0,08$) belirlenmiştir. Ayrıca üniversite mezunu anneler, aile bütünlük duygusunun anlamlılık ve yönetilebilirlik alt boyutlarında daha yüksek puan almıştır ($\eta^2 = 0,14$). Bu bulgular, öğrenim düzeyinin yüksekliğinin bireylerin mutluluğa yönelik daha olumlu bir tutum geliştirmelerine katkı sağladığını ve stresle başa çıkma becerilerini güçlendirdiğini göstermektedir. Yapılan çalışmalarda, öğrenim düzeyinin artmasıyla birlikte mutluluk korkusu düzeyinin azaldığı (Yıldız, 2020) sıklıkla gözlemlenmiştir. Bu durum, düşük öğrenim düzeyinin batıl inanışlarla ilişkilendirilmesi ve eğitimsiz bireylerde mutluluğa yönelik olumsuz tutumların yaygın olabileceği düşüncesiyle açıklanmaktadır (Kulbaş, 2022). Öğrenim düzeyinin yüksek olması, bireylerin mutluluğu sürdürülebilir bir hedef olarak görmelerine olanak tanıırken, olumsuzluklardan kaynaklanan kaygıyı azaltabilir. Ayrıca üniversite mezunu annelerin mutluluk korkusunun düşük olması, bu

annelerin mutluluğa ulaşma konusunda kendilerini daha yeterli hissettiklerini ve olumlu duygular geliştirme potansiyelinin daha yüksek olduğunu düşündürmektedir. Bununla beraber, üniversite mezunu annelerin daha geniş sosyal çevreye ve bilgi kaynaklarına erişim imkanına sahip olmaları, stresle başa çıkma ve yaşam kalitesini artırma noktasında daha etkili stratejiler geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Öğrenim düzeyi yüksek olan annelerin, çocuklarının özel gereksinimlerini daha iyi karşılayabilmeleri ve yaşadıkları sorunlarla daha kolay başa çıkabilmeleri, bu olumlu sonuçların önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, Kulbaş (2022) ve Özen (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da öğrenim düzeyi arttıkça mutluluk korkusunun azaldığı ve bireylerin mutluluk algılarında olumlu gelişmeler olduğu belirtilmiştir. Annelerin öğrenim durumlarına göre, aile bütünlük duygusu düzeylerinde Yönetilebilirlik ve Anlamlılık alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuş ancak, Anlaşılabilirlik alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Üniversite mezunu anneler, aile ilişkilerini daha iyi yönetebilmekte ve daha fazla anlamlılık hissederken, ortaokul ve ilkokul mezunu anneler bu alanlarda daha düşük bir algıya sahiptir. Bu bulgular, öğrenim düzeyinin yüksek olmasının aile bütünlük duygusunun Yönetilebilirlik ve Anlamlılık boyutları üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Şahin'in (2019) çalışmasında anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte, bu çalışmada annelerin öğrenim durumunun ebeveyn yeterlilik düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Mevcut Duruma Uyum alt boyutunda, ortaokul mezunu annelerin uyum sağlama sürecinde zorlandığı, Bakımda Yeterlilik alt boyutunda ise üniversite mezunu annelerin bakımda mükemmellik düzeyine ulaştığı görülmektedir. Öğrenim durumunun hem çocuğun hem de ailenin çeşitli alanlarda gelişimine katkıda bulunan önemli bir değişken olduğu düşünülmektedir. Annelerin eğitim seviyesinin yüksek olması, hastalık hakkında bilgi sahibi olmayı ve bu durumla başa çıkma becerilerini güçlendirebilir. Alanyazın incelendiğinde, öğrenim durumu yüksek olan annelerin, düşük eğitim seviyesine sahip annelere kıyasla daha yüksek ebeveyn öz-yeterliliğine ve daha düşük tükenmişlik seviyelerine sahip oldukları görülmektedir (Keleş, 2022). Bu çalışmadan elde edilen bulgular, mevcut literatürle tutarlılık göstermektedir.

Çocuğun yaşı, annelerin mutluluk korkusu düzeylerinde anlamlı bir farklılık yaratmış; özellikle 7-11 yaş grubundaki çocukları olan annelerin daha yüksek mutluluk korkusu yaşadığı belirlenmiştir ($\eta^2 = 0,03$). Bunun yanı sıra, çocuğun yaşı ilerledikçe aile bütünlük duygusunda azalma ($\eta^2 = 0,02$) ve mevcut duruma uyumda artış gözlenmiştir. Çocuğun yaşı arttıkça annelerin daha fazla mutluluk korkusu yaşadığı görülmüştür. Ayrıca, çocuğun yaşının ilerlemesiyle annenin aile bütünlük duygusu alt boyutlarından Anlamlılık düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni, OSB tanılı çocuğun yaşı ilerledikçe ebeveynlerin karşılaştığı zorlukların artması, gelecek kaygısının yükselmesi, sınırlı özel eğitim saatleri veya eğitimin yetersiz kalması, davranış problemlerinin sürmesi, verilen eğitim hizmetlerinin evde devam ettirilmemesi ve ebeveynlerin yeterince yönlendirilmemesi gibi birçok etkene bağlanmaktadır. Benzer çalışmalara bakıldığında, OSB tanılı çocukların yaşının ilerlemesiyle ebeveyn depresyonunun arttığı gözlenmiştir (Gönen, Yıkılmış ve Diken, 2020). Benzer şekilde, Fırat ve arkadaşlarının (2002) çalışmasında, küçük yaşlardaki OSB tanılı çocukların annelerinde depresyon ve kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, çocuğun yaşı ile ebeveynlerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulmayan çalışmalar da mevcuttur (Fırat, 2016; Ergin vd., 2007). Çengelci (2009) ise OSB tanılı çocuğun yaşının artmasıyla annelerin kaygı düzeylerinde azalma olabileceğini öne sürmüştür. Bu çelişkili sonuçlar, araştırma örneklemi ve bireysel farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir.

Araştırmada, mutluluk korkusu ile ebeveyn yeterliliği arasında negatif orta düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r = -0,50$). Bu durum, mutluluk korkusunun artmasıyla birlikte ebeveyn yeterliliğinin azaldığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, mutluluk korkusunun aile bütünlük duygusu ve alt boyutları üzerinde de negatif bir etkisi olduğu belirlenmiştir ($r = -0,63$). Bu sonuçlar, mutluluk korkusunun aile dinamikleri üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Annelerin gelecek kaygısı, karşılaşılabilecek zorluklarla baş etme konusunda belirsizlik yaşamaları, mutluluk korkusunun oluşmasında etkili olmaktadır (Bilge vd., 2014). Annelerin gelecek kaygısı ve karşılaşılabilecek zorluklarla baş etme konusundaki belirsizlikleri, mutluluk korkusunun oluşmasında önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır (Bilge vd., 2014). Araştırma bulguları, mutluluk korkusu ile toplam ebeveyn yeterliliği, mevcut duruma uyum ve bakımda mükemmellik arasında negatif orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Bu durum, mutluluk korkusu yaşayan annelerin kendilerini yetersiz ya da başarısız hissetme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer çalışmalarda, OSB tanılı çocuğu olan annelerin ebeveyn yeterliliği düşük olduğunda stres, kaygı ve yetersizlik gibi duyguların arttığı gözlenmiştir (Altındağ Kumaş ve Sümer, 2019; Top, 2009). Araştırmada elde edilen bulgular ve önceki çalışmalar ışığında, annelerin mutluluk korkusunun artmasıyla birlikte ebeveyn yeterliliği, mevcut duruma uyum ve bakımda mükemmellik düzeylerinin azaldığı, yani ebeveynlerin kendilerini yetersiz ve başarısız hissetme eğiliminde oldukları görülmektedir. Mutluluk korkusu, aile içinde geleceğe yönelik kaygı ve belirsizliğin artmasına neden olurken, aile işlevlerini zayıflatmakta ve aile bütünlüğünü olumsuz yönde etkilediği

düşünülmektedir. Benzer şekilde, OSB tanılı çocukların ebeveynlerinde düşük ebeveyn yeterliliği ile artan stres, kaygı ve yetersizlik duyguları, aile içindeki ilişkilere de zarar vermekte, özellikle evlilikte mutluluğu azaltarak eşler arası iletişimi zayıflatmaktadır (Gau vd., 2012). Bu durum, aile işlevselliğinin bozulmasıyla birlikte aile bütünlüğünün zayıflamasına ve ilişkilerin daha fazla stres altında kalmasına yol açmaktadır.

Araştırmamızda, ebeveynlerin mevcut duruma uyum yetenekleri arttıkça aile bütünlüğü, yönetilebilirlik, anlaşılabilirlik ve anlamlılık özelliklerinin de arttığı gözlenmiştir. Aynı şekilde, ebeveynlerin bakımda mükemmellik yetenekleri arttıkça aile bütünlüğü ve alt boyutlardaki olumlu özelliklerin de güçlendiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, OSB tanılı çocuğu olan annelerin yaşadıkları sorunlara uyum sağlamalarının, problem çözme, kendini ifade etme ve aile içinde işlevsellik geliştirme becerilerini artırdığını göstermektedir. Benzer çalışmalarda, Yıldız ve Önder (2021), bütünlük duygusuna sahip annelerin daha iyimser olduğunu, bunun da olumlu duygular yaşamalarına katkıda bulunduğunu ve özel gereksinimli çocuğu olan annelerin bütünlük duygusu ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkide iyimserliğin aracı etkisi olduğunu belirtmiştir. Sarı ve Çakır (2019) ise mutluluk korkusu ile öznel ve psikolojik iyi oluş arasında negatif bir ilişki bulmuş; mutluluk korkusu arttıkça öznel ve psikolojik iyi oluşun azaldığını ifade etmiştir. Yıldırım (2019), mutluluk korkusu ile yaşam doyumu, duyguların dengesi ve iyi oluş arasındaki etkileşimde psikolojik sağlamlığın önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Pektemir (2023) ise ilköğretim düzeyinde öğrenim gören annelerin otizmlili çocuklarına bakım verirken öz yeterliklerinin düşük olduğunu ve tek ebeveynli ailelerde mevcut duruma uyum sağlama düzeylerinin daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmamızdaki bulgular, ebeveynlerin çocuklarının özel gereksinimlerine uyum sağlamalarının ve bakımda mükemmelliğe yönelik çabalarının, aile bütünlüğünü ve psikolojik sağlamlıklarını artırdığına işaret etmektedir.

Araştırmada, OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu ile ebeveyn yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu, bu iki değişkenin birbirini yordadığı görülmektedir. Regresyon analizine göre, mutluluk korkusu, ebeveyn yeterliliğinin %25'ini, aile bütünlük duygusu ise ebeveyn yeterliliğinin %30'unu yordamaktadır. Aile bütünlüğü alt boyutları da benzer şekilde ebeveyn yeterliliğinin tamamını yordamakta ancak mevcut duruma uyum üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bu bulgular, mutluluk korkusu ve aile bütünlük duygusunun ebeveyn yeterliliğini anlamlı şekilde yordadığını ortaya koymaktadır. Alanyazında da benzer bulgulara rastlanmakta, ebeveynlerin yaşadığı stres, gelecek kaygısı, psikolojik problemler ve sosyal çevre faktörlerinin mutluluk korkusu, aile bütünlüğü ve ebeveyn yeterliliği üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir (Bilge vd., 2014; Yıldırım ve İlhan, 2010; Yıldız ve Önder, 2021). OSB tanılı çocuğu olan annelerin, çocuğu kabullenme, çocuğun davranışlarını anlama, geleceğe dair belirsizlikler ve artan stres gibi etkenlerle mutluluk korkularının yükseldiği düşünülmektedir. Mutluluk korkusundaki bu artış, aile bütünlük duygusu ve ebeveyn yeterlilik duygusunda azalma ile ilişkilidir. Bu durum, annelerin hayal kırıklığı, yetersizlik hissi, kaygı, öfke ve aile ilişkilerinde zedelenme gibi sorunlarla karşılaşmasına yol açabilir.

Sonuç olarak, bu araştırmada, OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkusunun ebeveyn yeterliliği, aile bütünlüğü ve mevcut duruma uyum üzerinde olumsuz etkiler yarattığı bulunmuştur. Mutluluk korkusunun artması, annelerin kendilerini yetersiz hissetme, kaygı ve stres düzeylerinin yükselmesine neden olarak aile bütünlüğü ve ilişkileri zayıflatmaktadır. Çalışan ve öğrenim düzeyi yüksek annelerin ebeveyn yeterliliği, aile bütünlüğü ve mutluluğa yönelik daha olumlu bir tutum geliştirdikleri görülmüştür. Bu bulgular, OSB tanılı çocuğu olan annelerin aile bütünlüğünün ve psikolojik iyi oluşlarının desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Öneriler

Bu çalışmada mutluluk korkusu arttıkça ebeveyn yeterliliği ve aile bütünlük duygusunun azalmakta olduğu bulunmuştur. OSB tanılı çocuğu olan annelerin mutluluk korkularına keşfetmek için daha kapsamlı çalışmalar yapılması ve kaygılarını, streslerini yönetebilmelerine yardımcı olmak, aile bütünlük duygusunu desteklemek için aile danışmanlık merkezine yönlendirme yapılmalıdır.

Bu çalışmada çalışan annelerin aile bütünlük duygusunu daha fazla algılamakta ve aile ilişkilerini daha anlamlı olarak algılamakta olduğu bulunmuştur. Bu doğrultuda annelerin ev dışında kendine ait bir zaman yaratmasının olumlu etkisi olacağı düşünüldüğünden annelerin ilgi duydukları alanlara yönelik etkinlikler, çalıştay düzenlenmelidir. Örneğin seramik ve çini çalıştayları gerçekleştirilebilir.

Bu çalışmada 7-11 yaş grubunda olan çocukların anneleri daha fazla mutluluk korkusu yaşamakta olduğu ve anlamlılık düzeylerinin düşük olduğu bulunmuştur. Bu kapsamda özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev olan çocuk gelişimcilerin, annelere grup eğitimi düzenleyerek anne eğitim planı düzenlemeli, annelerin

gereksinimleri göz önünde bulundurularak uygun program süresi ayarlamaları ve program içeriğinde özellikle "aile" teması işlenmesi önerilmektedir. Bu tema altında; aile birliği, görev ve sorumluluklar, aile iş birliği, aile de yaşanabilecek problemlere karşı çözüm stratejileri, doğru iletişim, ebeveyn tutumlarının çocuklar üzerindeki etkisi, aile yönetimi gibi konular işlenmesi önerilmektedir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev alan çocuk gelişimcilerin yapmış oldukları ev ziyaretleri ve aile eğitim programlarındaki gözlemler doğrultusunda, bireysel desteğe ihtiyacı olan 0-36 aylık çocuğu olan annelere erken müdahale etmek amacı ile Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planı (BAHP) hazırlanmalıdır. BAHP hazırlanırken annenin hangi konuda daha çok desteğe ihtiyaç duyduğu ve nelerde zorlandığı belirlenmelidir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev alan çocuk gelişimcilerin yapmış oldukları ev ziyaretleri ve aile eğitim programlarındaki gözlemler doğrultusunda, bireysel desteğe ihtiyacı olan 36 aylıktan daha büyük yaşa sahip çocuğu olan annelere, ihtiyaç doğrultusunda yine bireysel hizmet içeren danışmanlık yürütülmelidir.

Çocuk gelişimcilerin etkin olduğu, OSB tanılı çocuğu olan annelerin ebeveynlik becerilerinin gelişmesiyle birlikte kendilerini daha yeterli, mutlu hissetmesini desteklemek ve aile birliğinin desteklenmesi amacı ile Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Tohum Otizm Vakfı gibi kurumlar ile iş birliği yapılarak geniş kitlelere ulaşarak anne destek projesi yürütülmelidir.

Bu çalışmada İstanbul ilinde ikamet eden ve OSB tanılı çocuğu olan anneler ile gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma farklı şehirlerde yaşayan anneler ile ve farklı özel gereksinimli gruplarını annelerini kapsayacak şekilde geliştirilebilir. Yapılan çalışmalara babalar eklenilebilir.

Etik Kurul Onayı (Ethics approval): Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 30.01.2024 tarih ve 61351342/ OCAK 2024-18 sayısı ile izin alınmıştır.

Çıkar çatışması (Conflict of interest): Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKLAR

- Adamson, L.B., McArthur, D., Markov, Y., Dunbar, B., & Bakeman, R. (2001). Autism and joint attention: Young children's responses to maternal bids. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22(4), 439-453.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum.
- Altındağ Kumaş, Ö., & Sümer, H. M. (2019). Özel gereksinimli küçük çocuğu olan annelerin öz yetkinlikleri, yılmazlık düzeyleri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 163-173.
- Banach, M., Iudice, J., Conway, L., & Couse, L. J. (2010). Family support and empowerment: Post autism diagnosis support group for parents. *Social Work With Groups*, 33(1), 69-83.
- Bebko, J. M., Konstantareas, M. M. & Springer, J. (1987). Parent and professional evaluations of family stress associated with characteristic of autism. *Journal of Autism Developmental Disorders*, 17(4), 565-576.
- Bilge, A., Buruntekin, F., Orçin Demiral, N., Özer, G., Keleş, B., Yalçın, E., Tavukçu, G., Kıray, A., Siviloğlu, T., & Bol, S. (2014). Engelli yakınlarına verilen stresle baş etme ve yaşam doyumlarını artırma eğitiminin etkinliğinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 611-618.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E. Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Canlı, Ö. (2019). *Öğrenilmiş güçlülük, aile bütünlük duygusu ve aile içi iletişim arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ceran, M. A., & Ceylan, B. (2021). Determination of the self-efficacy levels of parents with a child with cerebral palsy and the comparison of the parental self-efficacy levels. *Journal of Psychiatric Nursing*, 12(2), 113-121.
- Coquat, J. S. (2018). Comparing adoptive and non-adoptive first-time mothers on parental sense of competence and satisfaction. Capella University.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (Çev. Ed: M. Bütün, S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.
- Çeçen, A. R. (2007). Aile bütünlük (Tutarlılık) duygusu ölçeği (ABDÖ-K) kısa formunun Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7(3), 1199-1220.
- Çeçen, A. R. (2008). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordamada bireysel bütünlük (tutarlılık) duygusu, aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 4(1), 19-30

- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendromlu çocuğa sahip annelerin kayęı umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(2), 1-23.
- Değirmenci, N. (2019). *Özel gereksinimli çocuk sahibi anne ve babaların depresyon ve kayęı düzeyleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Demirbilek, H. (2021). *Lise öğrencilerinde bilişsel esneklik, öznel iyi oluş, affetme ve öz-şefkat arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi* [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Duran, S., & Barlas, G. (2014). Zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinin öznel iyi oluş, öz duyarlık ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 69-79.
- Ergin, D., Şen, N., Eryılmaz, N., Pekuslu, S. & Kayacı, M. (2007). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 41-48.
- Firat S., Diler RS., Avci A., & Seydaoglu G. (2002). Comparison of psychopathology in the mothers of autistic and mentally retarded children. *Journal of Korean Medical Science*. 17,679-85.
- Firat, S. (2016). Otistik çocukların anne-babalarının depresyon ve kayęı düzeyleri. *Çukurova Medical Journal*, 41(3), 539-547.
- Fields MA. (2006). Parenting children on the autistic spectrum: A survey of parents' perceived self-efficacy [Doctoral dissertation]. Wright Institute.
- Gau, S. S. F., Chou, M. C., Chiang, H. L., Lee, J. C., Wong, C. C., Chou, W. J., & Wu, Y. Y. (2012). Parental adjustment, marital relationship, and family function in families of children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 263-270.
- Ger, S. (2021). *Hatırlanan anne-baba kabul ve reddi ile ebeveyn öz yeterliği, evlilik doyumu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların aracı rolü* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Gönen, A., Yıkılmış, A., & Diken, İ. (2020). Otizm spektrum bozukluğu ile otizm spektrum bozukluğu tanısı olan bireylerin ebeveynlerinin depresyon düzeyleri arasındaki ilişkisi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 232-243.
- Güneş, A. (2005). *Otizm ve otistik çocukların eğitimi*. İlyaz İzmir Yayınevi.
- Hallberg, U. (2014). Differences in health and well-being of parents of children with disabilities. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 9(1), 1.
- Hartley, S. L., Papp, L. M., Blumenstock, S. M., Floyd, F., & Goetz, G. L. (2016). The effect of daily challenges in children with autism on parents' couple problem-solving interactions. *Journal of Family Psychology*, 30(6), 732-742. <https://doi.org/10.1037/fam0000219>
- Hess, C. R., Teti, D. M., & Hussey-Gardner, B. (2004). Self-efficacy and parenting of high-risk infants: the moderating role of parent knowledge of infant development. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 25, 423-437.
- Joshanloo, M. (2013). The influence of fear of happiness beliefs on responses to the satisfaction with life scale. *Personality and Individual Differences*, 54, 647-651.
- Keleş, N. (2022). *Konuşma bozukluğu tanısı ile özel eğitim alan 2 ila 6 yaş çocuklarının anne ve babalarının öz yeterlilik düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Kulbaş, E. (2022). Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin mutluluk korkusu ve şükran düzeylerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1501-1527.
- Lambrou, P. (2014). Is fear of happiness real psychology today. <https://Www.Psychologytoday.Com/Us/Blog/Codes-Joy/201405/Is-Fear-Happiness-Real>
- Meadan , H. , Halle , J. W., & Ebata , A. T. (2010). Families with children who have autism spectrum disorders: stress and support. *Exceptional Children*, 77(1), 7-36.
- Nealy, C. E., O'Hare, L., Powers, J. D., & Swick, D. C. (2012). The impact of autism spectrum disorders on the family: A qualitative study of mothers' perspectives. *Journal of Family Social Work*, 15(3), 187-201.
- Öz, B., Yüksel, T., & Nasıroğlu, S. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan çocukların annelerinde görülen depresyon-anksiyete belirtileri ve damgalanma algısı. *Arch Neuropsychiatry*, 57,50-55
- Özen, F. (2019). *Üniversite öğrencilerinde obsesif inançların mutluluk korkusunu yordayıcılığının incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Çaę Üniversitesi.

- Özmen, D. & Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35-49.
- Özşenol, F., Işıkhhan, V., Ünay, B., Aydın, H.İ., Akın, R., & Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156- 164.
- Peker, A., Eroğlu, Y. & Özcan, N. (2015). Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik sağlamlık, iyilik hali ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 142-150.
- Pektemir, M. M. (2023). *Çocuğu otizm spektrum bozukluğu tanısı almış ebeveynlerin bakım yükü ve öz yeterliklerinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. KTO Karatay Üniversitesi.
- Sagy, S., & Dotan, N. (2001). Coping resources of maltreated children in the family: A salutogenic approach. *Child Abuse & Neglect*. 25(11), 1463-1480.
- Sarı, T. ve Çakır, S. G. (2016). Mutluluk korkusu ile öznel ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(25), 222-229.
- Sarı, T., & Çakır, S. G. (2016). Mutluluk korkusu ile öznel ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(Özel Sayı)
- Siah, P. C., & Tan, S. H. (2016). Relationships between sense of coherence, coping strategies and quality of life of parents of children with autism in Malaysia: A case study among chinese parents. *Disability, CBR and Inclusive Development*, 27(1), 78-91.
- Şahin, E. (2019). *Farklı sosyo-kültürel yapılarından gelmiş evli bireylerin aile değerleri ve aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi.
- Tekbıyık, A. (2014). İlişkisel araştırma yöntemi. M. Metin (Der). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemler*, 99-114. Pegem Akademi
- Top, F. Ü. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: Niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi*, 9(1), 34- 42.
- Töret G, Özdemir S, Selimoğlu ÖG. & Özkubat U. (2014). Otizmli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri, *Ege Eğitim Dergisi*, 1(15), 1-44.
- Türkoğlu, N. (2001). *Zihinsel engelli çocukların anne, baba ve kardeşlerinin kaygı düzeylerine etki eden etmenlerin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Vural, B. (2021). *Çocuğu otizm spektrum bozukluğu tanısı almış ebeveynlerde ebeveyn yeterlilik ölçeğinin uyarlanması ve ebeveyn öz yeterliğini yordayan faktörler* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Yavuz, M., & Gümüşkaya, Ö. (2021). Otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(4), 799-825. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.726030>
- Yıldırım, F., & İlhan, İ. Ö. (2010). The validity and reliability of the general self-efficacy scale-Turkish form. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301.
- Yıldırım, M. (2019). Mediating role of resilience in the relationships between fear of happiness and affect balance, satisfaction with life, and flourishing. *Europe's Journal of Psychology*, 15(2), 183.
- Yıldırım, M., & Aziz, İ. A (2017). Psychometric properties of Turkish form of the fear of happiness scale. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(2), 187-195.
- Yıldız, M. C., & Önder, F. C. (2021). Özel gereksinimli çocuğu olan annelerde bütünlük duygusu ve psikolojik iyi oluş: iyimserliğin aracı rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 432-484.